

amo

asociace pro mezinárodní otázky
association for international affairs

Research paper 3/ 2007

leden / 2007

Michal Kohút

Postavenie ruskej menšiny v Kazachstane

michal.kohut@amo.cz

Obsah

1 Historické pozadie prítomnosti ruskej menšiny	3
1.1 Prvopočiatky kazašskej prítomnosti v oblasti – prvé rusko-kazašské kontakty	3
1.2 Prvé dve vlny ruského osídľovania – 18. a 19. storočie	4
1.3 Éra Sovietov	5
2 90. roky – roky formovania nezávislého Kazachstanu	7
2.1 Získanie nezávislosti a smerovanie nového štátu v oblasti etnického súžitia	7
2.2 Kazachizácia	8
2.3 Požiadavky ruských nacionalistov a opatrenia kazašskej vlády	9
2.4 Štátom regulovaná preferencia kazašského jazyka	10
2.5 90. roky v stručnej chronológii významných udalostí – protesty, občianstvo, perzekúcie	11
3 Postavenie ruskej menšiny – súčasné vzťahy menšiny a kazašského štátu	15
3.1 Oslabovanie aktivity ruských organizácií	15
3.2 Postup vlády voči organizáciám etnických Rusov a súčasný stav ruského hnutia	16
3.3 Napätie v medzietnických vzťahoch – zdroje	19
4 Záver	19

Postavenie ruskej menšiny v Kazachstane

S istou mierou zjednodušenia možno povedať, že v rámci Strednej Ázie existujú dva hlavné zdroje potenciálnych konfliktov. Po prvé prírodné zdroje - či už ide o ohromné nerastné bohatstvo alebo nedostatok vody. A po druhé etnické menšiny. Nezriedka sa vyskytujú oba faktory kumulovane sprevádzané aj sporom o vytýčenie hranice.

Tri z piatich postsovietských republík patria z hľadiska najvýznamnejších energonosičov medzi najobdarenejšie krajiny sveta. Zvyšné sú zase „studňami regiónu“. Žiaden stredoázijský štát nemá populáciu, v ktorej by viac ako 70 % celkovej populácie tvoril titulárny národ, a v Kazachstane je to len málo nad 50 %. Súčasne, etnické menšiny nie sú rozptýlené po celom území daného štátu, ale sa koncentrujú v enklávach zväčša v blízkosti hraníc s materskou krajinou.

Nie inak je tomu aj v Kazachstane, krajine, ktorá sa z hľadiska preukázaných nálezísk ropy a zemného plynu umiestňuje len tesne za prvou svetovou desiatkou, a kde väčšina veľkej, takmer tretinu populácie tvoriacej, ruskej menšiny je konsolidovaná na severe krajiny pri hraniciach s Ruskou federáciou. Navyše, podstatné prírodné zdroje a značné priemyselné kapacity sú lokalizované práve v tomto regióne, čo ešte zvyšuje citlivosť menšinovej otázky.

Spomedzi postsovietských republík má Kazachstan tretiu najväčšiu ruskú populáciu po Rusku a Ukrajine a to i napriek jej redukcii za posledných 15 rokov o štvrtinu z takmer 40 % začiatkom 90. rokov na dnešných 30 %.

1 Historické pozadie prítomnosti ruskej menšiny

1.1 Prvopočiatky kazašskej prítomnosti v oblasti – prvé rusko-kazašské kontakty

Kazasi sa objavili v oblasti dnešného Kazachstanu ako etnikum turkických moslimov v polovici 15. storočia. V priebehu ďalších troch storočí sa sformovali (po rozpade Tatármi ovládanej Zlatej Hordy na kazašský, sibírsky a astrachánsky chanát) do kazašského chanátu a neskôr do troch menších skupín nazývaných Malá, Stredná a Veľká Horda. Tieto sa rozprestierali na teritóriu prekrývajúce takmer celé dnešné územie Kazašskej republiky a fungovali tak až do nástupu Sovietov v roku 1917 (vtedy zanikli pričlenením k Rusku, v roku 1920 toto územie získalo status autonómnej republiky v rámci Ruska, v roku 1936 vznikla Kazašská republika ako súčasť Zväzu sovietskych socialistických republík – ZSSR).¹

Po väčšinu svojej existencie boli Kazasi kočovný národ zameraný na pastierstvo, pričom každá horda pre nakrmenie svojho stáda migrovala v rámci svojho teritória. Počiatkom 17. storočí dochádza ku kontaktom s Rusmi.²

¹ Pozri: Kazakhstan. 1.10.2006. Dostupné na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Kazakhstan>

Pozri tiež: Zlatá horda. 14.3.2000. Dostupné na: http://www.cojeco.cz/index.php?s_term=&s_lang=2&detail=1&id_desc=108812

² Pozri: ACS in Russia. 10.10.2005. Dostupné na: <http://www.sandia.gov/ASC/russia/kazakhstan.html>

Prvým dotykovým bodom bola západná časť dnešného Kazachstanu v okolí rieky Ural, kde sa koncom 16. storočia usadili ruskí (presnejšie jaickí) Kozáci a Baškiri a kam počiatkom 17. storočia dorazilo aj kazašské etnikum. Prišlo ku konfliktom, no napokon Kazasi z Malej Hordy akceptovali ruského cára výmenou za možnosť pastvy svojich stád v oblasti medzi riekou Ural a Volga.³

Na ľavom brehu rieky Ural sa teda etablovala Mala Horda, od roku 1731 závislá na Rusku. Na východ od nej až po riekou Irtyš sa rozprestierala Stredná Horda a na celom juhu Veľká Horda (až po juh jazera Balchaš na juhovýchode a ústie rieky Syr-Darja do Aralského jazera na juhozápade, kde sa vinula hranica do 18. storočia s Chivským a Bucharským chanátom na juhu, resp. Džungarsko-ojrotským chanátom na východe, a na prelome 18. a 19. st. s Turkestanom na juhu, resp. Čínou na východe). Do polovice 18. storočia bola ruská prítomnosť v oblasti medzi riekami Ural a Irtyš minimálna.

1.2 Prvé dve vlny ruského osídľovania – 18. a 19. storočie

Prvotnú vlnu slovanskej imigrácie do tohto regiónu, špeciálne oblasti dnešného severného Kazachstanu – územie Malej a Strednej Hordy – spustil začiatkom 18. storočia ruský cár, keď do oblasti vyslal Kozákov (roľníci a bojovníci) najmä z bezpečnostných dôvodov (prvá vlna prisťahovalcov mala teda vojenský charakter), kedy sa ruské impérium potrebovalo chrániť z juhu počas svojej expanzie na východnú Sibír. Kozáci tu vybudovali niekoľko opevnených bodov, z ktorých chránili cesty neprieč územím Ázie do európskej časti Ruska.⁴

Druhá vlna prívlu obyvatelstva slovanského pôvodu (najmä roľníci) bola iniciovaná v koncom prvej polovice 19. storočia a bola súčasťou vojenského výboja za účelom rozšírenia ruského impéria. V 60. rokoch 19. storočia orgány Ruskej ríše prijali zákony, ktorými formálne prevzali kontrolu na kazašskou stepou. V tom istom období bolo v Rusku zrušené nevoľníctvo, čo viedlo k spontánnemu presídľovaniu množstva ľudí do oblastí, kde mohli získať pôdu. Vtedy dostala imigrácia európskeho, teda slovanského obyvatelstva masívny charakter. Ruská vláda tento proces vnímala najprv negatívne v obave pred dopadom na ruské hospodárstvo a potenciál konfliktov na etnicky zmiešaných územiach, no nedokázala ho účinne zastaviť.⁵

V 90. rokoch 19. storočia sa jej postoj zmenil v línii úvah, že tento trend zlepši ekonomický rozvoj sibírskej oblasti a pomôže integrácii ázijskej časti Ruska s európskou. V roku 1889 bol schválený Presídľovací akt, ktorým boli odstránené prekážky na presídlenie do oblasti. V roku 1891 bol schválený zákon, ktorým sa kazašská pôda stala vlastníctvom ruského štátu. Následne v r. 1895 bola zavedená politika zaberania pôdy a jej rozdeľovania pre prichádzajúcich farmárov z európskej časti ríše. Bola vytvorená komisia, ktorá určovala, kde domorodá držba pôdy presahuje domorodé požiadavky. V roku 1915 však ešte 84 % pôdy mali v držbe etnickí Kazasi. Napriek násilnému odporu kazašského etnika (najmä príslušníkov Malej a Strednej Hordy) voči

³ Contemporary Europe Research Centre. Bulletin University of Melbourne. 3.8.1999. Dostupné na: <http://www.cerc.unimelb.edu.au/bulletin/buljun.htm>

⁴ Pozri HANKS, R.: Directions in the ethnic politics of Kazakhstan: Concession, compromise, or catastrophe? Spring 1998. Dostupné na: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199804/ai_n8785068/pg_2

⁵ Pozri HANKS, R.: Directions in the ethnic politics of Kazakhstan: Concession, compromise, or catastrophe? Spring 1998. Dostupné na: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199804/ai_n8785068/pg_2

Pozri aj: Contemporary Europe Research Centre. Bulletin University of Melbourne. 3.8.1999. Dostupné na: <http://www.cerc.unimelb.edu.au/bulletin/buljun.htm>

týmto opatreniam, ruská administratíva nad nimi získala kontrolu a presadila správu a zákony platiace v ostatných častiach Ruskej ríše.⁶

Príchod Rusov mal aj pozitíva. Zvýšil sa obchod medzi týmto regiónom a zvyškom Ruska, zlepšila sa technika poľnohospodárskej výroby, úroveň vzdelanosti.

Na druhej strane prišlo postupne k presunu pôdy z kazašských rúk do vlastníctva európskych roľníkov (teda ruských a pôvodom ukrajinských), ktorých populácia v oblasti sa do roku 1911 strojnásobila. Tento trend pokračoval až do boľševickej revolúcie, kedy občianska vojna, emigrácia a hladomor spôsobili istý pokles aj na strane slovanského obyvateľstva. V roku 1916 vypuklo kazašské povstanie proti ruskej moci, no bolo potlačené.⁷

1.3 Éra Sovietov

V čase vlády Sovietov prišlo k niekoľkým zásahom voči tomuto regiónu, ktoré ovplyvnili - vytvarovali etnické rozpoloženie, ktoré tu zostalo do konca 80. rokov 20. storočia. Jednak to bola kolektivizácia na prelome 20. a 30. rokov. Ďalej presídľovanie „problematických skupín“ a potom politika „panenskej a nedotknutej pôdy“ v čase Nikitu Chruščova na prelome 50. a 60. rokov, resp. rozvoj ťažby a industrializácia v tomto období a po ňom.

Kolektivizácia sa uskutočňovala brutálnym spôsobom a okrem presunu pôdy zo súkromného do štátneho vlastníctva nútila kazašské obyvateľstvo opustiť pôvodný spôsob života – kočovné pastierstvo – a presunúť sa k poľnohospodárstvu vykonávanému v družstvách. Hoci táto politika zasiahla všetkých bez ohľadu na etnickú príslušnosť, najťažšie dopadla na Kazachov (násilné opustenie tradičného života, strata pôdy, straty na dobytku a následný hladomor viedli k stratám na životoch rátaujúcich sa v státisícoch – údajne zahynula až 1/3 kazašskej populácie, časť emigrovala do Mongolska). Kolektivizácia tak priniesla nie len príliv ďalších Slovanov, ale aj úbytok Kazachov. Okrem toho boli do oblasti deportované režimu nepohodlné etniká (nekazašské obyvateľstvo) – od Čečenov, cez Poliakov, obyvateľov Pobaltia až po Nemcov a Kórejcov. Výsledkom bolo, že sa Kazasi stali na svojom pôvodnom území menšinou (v roku 1959 tvorili len 30% populácie).⁸

⁶ Pozri aj: Contemporary Europe Research Centre. Bulletin University of Melbourne. 3.8.1999. Dostupné na:

<http://www.cerc.unimelb.edu.au/bulletin/buljun.htm>

Podľa prvého cenzu v Ruskej ríši v roku 1897, v Kazachstane bolo 454,402 Rusov (10,9 % celkovej populácie oblasti) a 79,573 Ukrajincov (1,9 %). Kvôli presídľovacej politike z polovice 19. storočia, z populácie Kazachstanu medzi 1911 a 1913, tvorila rusko-ukrajinská časť už 1,5 milióna a celkovo sa tak na obyvateľstve podieľala 30 %.

Pozri: MASANOV, N.: Russians and the Russian language/State policy/ Interethnic relations in contemporary Kazakhstan (in lieu of a conclusion). In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002.

Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_4.pdf

⁷ Pozri HANKS, R.: Directions in the ethnic politics of Kazakhstan: Concession, compromise, or catastrophe? Spring 1998. Dostupné na: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199804/ai_n8785068/pg_2

Pozri aj: Contemporary Europe Research Centre. Bulletin University of Melbourne. 3.8.1999. Dostupné na:

<http://www.cerc.unimelb.edu.au/bulletin/buljun.htm>

⁸ Pozri HANKS, R.: Directions in the ethnic politics of Kazakhstan: Concession, compromise, or catastrophe? Spring 1998. Dostupné na: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199804/ai_n8785068/pg_2

Pozri aj: Contemporary Europe Research Centre. Bulletin University of Melbourne. 3.8.1999. Dostupné na:

<http://www.cerc.unimelb.edu.au/bulletin/buljun.htm>

Pozri aj: Russians in Kazakhstan. September 2002. Dostupné na:

<http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazruss.htm>

Chruščovova iniciatíva⁹ bola zameraná na zvýšenie poľnohospodárskej produkcie ZSSR prostredníctvom zvýšenia rozlohy obrábanej pôdy (teda nie intenzívne poľnohospodárstvo, tj. zlepšenie výnosnosti, ale extenzívne, tj. zväčšenie obrábanej plochy) a znamenala ďalší prisun nekazašského obyvateľstva do oblasti. Len v rokoch 1954-55 prišlo takmer 650 tis. nových poľnohospodárskych pracovníkov do severného Kazachstanu. Navyše, ťažba prírodných zdrojov a industrializácia znamenala príchod ďalšieho množstva európskych imigrantov (asi 700 tis. – avšak iná skladba – inžinieri, technici, kvalifikovaní robotníci, učitelia, zdravotnícky personál a sťahovali sa najmä do miest). Po kolapse ZSSR bol tak Kazachstan jedinou postsovietskou republikou, kde domáci národ nebol väčšinou.¹⁰

Prílev nekazašského obyvateľstva na dnešné územie Kazachstanu sa nerozptýlil na celé teritórium, ale sústreďoval sa v severných kazašských stepiach, kde boli dobré ekonomické podmienky a prichádzajúci tak tiež zostávali v kontakte s pôvodnou vlasťou, považujúc novo osídlené územie za nový ruský región. Výnimkou je iba oblasť Semireče na juhu Kazachstanu, ktorá prilákala množstvo zahraničných osadníkov kvôli výnimočným poľnohospodárskym charakteristikám.¹¹

V kontexte ZSSR, Rusi boli považovaní za dominantný národ a dominovali na všetkých oficiálnych miestach a verejných sférach života (v politike, ekonomike, kultúre). Výsledkom bola všade prítomná prevaha ruského jazyka, ruskej kultúry, ruskej histórie, ruskej literatúry, rusojazyčného vzdelávania. Ruský jazyk sa stal jazykom medzietnickej komunikácie naprieč ZSSR. Jedným z dôsledkov bolo, že každý sa musel naučiť rusky, zatiaľ čo Rusi neboli motivovaní učiť sa a nevedeli jazyk iných etníc v rámci ZSSR. Spomedzi ruskej populácie len 3,1 % ovládalo v roku 1970 iný ako ruský jazyk.¹²

---

⁹ Bol to jeden z utopických experimentov komunistického systému v rámci „mierovej súťaže“ so Západom – 50 % územia určeného na zvýšenie produkcie bolo v Kazachstane

¹⁰ Pozri HANKS, R.: Directions in the ethnic politics of Kazakhstan: Concession, compromise, or catastrophe? Spring 1998. Dostupné na: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199804/ai_n8785068/pg_3

V prvom cenzu v rámci ZSSR v roku 1926, v Kazachstane žilo 1,279,979 Rusov (19,68 %), 860,822 Ukrajincov (13,23%). V roku 1939 už 27,8 %. V roku 1959 bolo Rusov už 3,974,229 (42,68 %) a 762,131 Ukrajincov (8,18 %). V roku 1970 až 5,521,917 Rusov (42,44 %) a 933,461 Ukrajincov (7,17 %). V roku 1979 tu žilo 5,991,205 (40,80 %) Rusov a 897,964 (6,11 %) Ukrajincov. Je tu badať prvý pokles Rusov na celkovom podiele obyvateľstva za viac ako storočie. V roku 1989 to už bolo len 37,82 % hoci v počtoch ruská populácia vzrástla na 6,227,549.

Pozri: MASANOV, N.: Russians and the Russian language/State policy/ Interethnic relations in contemporary Kazakhstan (in lieu of a conclusion). In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_4.pdf

Pozri aj: Russians in Kazakhstan. September 2002. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazruss.htm>

¹¹ Pozri HANKS, R.: Directions in the ethnic politics of Kazakhstan: Concession, compromise, or catastrophe? Spring 1998. Dostupné na: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199804/ai_n8785068/pg_2

¹² MASANOV, N.: Russians and the Russian language/State policy/ Interethnic relations in contemporary Kazakhstan (in lieu of a conclusion). In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_4.pdf

2 90. roky – roky formovania nezávislého Kazachstanu

2.1 Získanie nezávislosti a smerovanie nového štátu v oblasti etnického súžitia

Od 50. rokov až do polovice 80. rokov boli Rusi najväčšou etnickou skupinou v Kazašskej socialistickej republike, väčšou ako domáci Kazasi. V decembri 1991, kedy sa počty podľa oficiálnych štatistík zhruba vyrovnali, sa proti svojej vôli¹³ stali Rusi v Kazachstane obyvateľmi suverénneho cudzieho štátu. Mnohí ešte dúfali, že prišlo len k akémusi formálnemu rozdeleniu. Ďalší vývoj však ukázal, že Kazachstan túži a ide cestou skutočnej nezávislosti. V apríli 1992 kazašský prezident Nursultan Nazarbajev ohlásil svoj program s názvom „Kazašská stratégia politického a ekonomického rozvoja do roku 2005“, ktorá jednoznačne konštatovala, že „Kazachstan je štátom pre sebaurčenie kazašského národa“.¹⁴

Možno v obave pred stratou novozískanej nezávislosti alebo odštiepením časti územia obývanom ruským etnikom, vedenie krajiny zvolilo cestu preferencie kazašského jazyka, Kazachov v štátnej správe, odmietania dvojakeho občianstva a tvrdého postupu voči odvážnejším aktivitám ruských nacionalistov využívajúc na to zákonnú úpravu umožňujúcu relatívne voľný výklad toho, aké činy narušajú etnický pokoj.

Tieto kazašské obavy neboli bezdôvodné. Politické turbulencie na ruskej politickej scéne z počiatku 90. rokov nedávali záruku stabilného prístupu Ruska k svojmu okoliu a hlasy na pričlenenie severných častí Kazachstanu k Rusku sa objavovali ešte pred oficiálnym získaním nezávislosti, aj v priebehu 90. rokov v rámci i spoza hraníc.

Ešte v septembri 1990 disident Alexander Solženicyn v jednom zo svojich diel navrhol tento krok, čo podporili ruskí nacionalisti tak v Rusku ako aj v Kazachstane. V auguste 1991 zase ruský prezident Boris Jeľcin ohlásil deklaráciu, v ktorej si Rusko „ponecháva právo“ meniť svoje hranice s ktorýmkoľvek susedným štátom s výnimkou krajín Pobaltia. Nasledovala búrlivá reakcia kazašskej elity. Kazašskí nacionalisti proti tomu protestovali a navrhli opak, aby sa niektoré južné časti Ruska pričlenili ku Kazachstanu. Jeľcin, ktorého k takémuto návrhu motivovala potreba operovať s ruským nacionalizmom pre svoje politické udržanie v čase domácej krízy, rýchlo pochopil, že takéto úvahy sú pre susedské vzťahy nevhodné a kontraproduktívne a prostredníctvom svojho vyslanca pacifikoval túto otázku a tak upokojil kazašské vedenie.¹⁵

Kazašskí Rusi neboli pripravení na takúto situáciu – chýbali im lídri na celoštátnej úrovni, organizovaná štruktúra, vlastné médiá, inteligencia s humanitným backroundom. Ruskí aktivisti, nacionalisti (najvýraznejšie skupiny: *Jednota – Lad* [v ang. Accord – Peoples Slavic Movement])

¹³ V marci 1991 sa konalo referendum o budúcnosti ZSSR, v ktorom v rámci Kazachstanu bola 88,2 % účasť a z týchto volilo 94,1 % sa návrh uchovať ZSSR ako „úniu suverénnych štátov s rovnakými právami“.

Pozri: Russians Chronology. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

¹⁴ Pozri: MASANOV, N.: Russians and the Russian language/State policy/ Interethnic relations in contemporary Kazakhstan (in lieu of a conclusion). In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_4.pdf

Pozri aj: CARLSON, CH.: Kazakhstan: Minority Report -- Russians Claim They Are Still Discriminated Against (Part 6). RFE/RL, 22.8.2003. Dostupné na: <http://www.rferl.org/features/2003/08/22082003165049.asp>

¹⁵ Pozri HANKS, R.: Directions in the ethnic politics of Kazakhstan: Concession, compromise, or catastrophe? Spring 1998. Dostupné na: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199804/ai_n8785068/pg_4

V apríli 1996, Jeľcin jasne zdôraznil, že Rusko nemá záujem „ani o palec“ územia Kazachstanu a rešpektuje jeho nezávislosť a suverenitu.

HANKS, R.: Directions in the ethnic politics of Kazakhstan: Concession, compromise, or catastrophe? Spring 1998. Dostupné na: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199804/ai_n8785068/pg_5

a *Ruské spoločenstvo – Russkaia obshchina* [v ang. the Russian community]) sa snažili vytvoriť vlastné občianske hnutie obhajujúce záujmy Rusov v Kazachstane. Avšak pre nepripravenosť a neochotu väčšiny Rusov postaviť sa za svoje partikulárne, národnostné záujmy aj z obavy, že budú obvinení zo šovinizmu a protikazašských snáh, v kombinácii so zákonnými obmedzeniami a tlakom kazašskej vlády, viedli k tomu, že ruské hnutia zlyhali v získaní celoštátnej dôležitosti, zostávajúc lokálnymi skupinami na severe alebo severovýchode krajiny.¹⁶

2.2 Kazachizácia

Hneď na prelome rokov 1991-1992 spustilo vedenie Kazachstanu ambiciózny program „harmonizácie“ – de facto „kazachizácie“ (podľa germanizácie alebo maďarizácie) obsahujúci presadzovanie kazaštiny do úradov a vzdelávania, podpora kazašskej kultúry, de facto aj Kazachov vo štátnej byrokracii. Bolo prijatých niekoľko jazykových zákonov, ktoré urobili z kazaštiny štátny jazyk a ruština, dovtedy vo verejnom styku takmer výlučne používaná, dostala druhoradý status pomocného, pracovného jazyka (až neskôr získala status druhého oficiálneho jazyka). Kazasi to interpretovali nápravou škôd dvoch storočí potlačovania kazaštiny a kazašskej kultúry. Mnohí Rusi tento náhly tlak pociťovali ako snahu zameranú na zničenie ruskej identity a kultúry v Kazachstane. Okrem toho tí, čo neovládali kazaštinu následne pociťovali diskrimináciu v práci alebo pri vzdelávaní, zatiaľ čo etnickí Kazasi získavali z uvoľneného priestoru, de facto boli preferovaní.¹⁷ Výsledkom bol úpadok politického a ekonomického statusu etnických Rusov. Ako reakcia na tento vývoj nasledovala ich masová emigrácia.¹⁸

Podľa oficiálnych štatistík v roku 1993, odišlo 170,129 Rusov, v roku 1994 – 283,154; v roku 1995 – 160,883; v roku 1996 – 120,427; v roku 1997 – 174,616; v roku 1998 – 186,397; a v roku 1999 – 89,998.¹⁹ Emigrácia nekazašského obyvateľstva od roku 1993 do 2003 predstavovala takmer 2 milióny.²⁰

Hoci sa odchod Rusov postupne zmenšil, ich emigrácia, usmerný príviv kazašských imigrantov do severných oblastí a sprvu vyšší prirodzený prírastok kazašského obyvateľstva spolu so zmenami v územno-správnom členení štátu²¹ zmenili etnický pomer tak v ruských regiónoch

---

¹⁶ Pozri: MASANOV, N.: Russians and the Russian language/State policy/ Interethnic relations in contemporary Kazakhstan (in lieu of a conclusion). In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_4.pdf

¹⁷ Pozri napr. Country report 2006 – Kazakhstan. Dostupné na: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2006&country=6990>

¹⁸ Pozri aj: Russians in Kazakhstan. September 2002. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazruss.htm>

¹⁹ MASANOV, N.: Russians and the Russian language/State policy/ Interethnic relations in contemporary Kazakhstan (in lieu of a conclusion). In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_4.pdf

²⁰ Ethnic Minorities. November 2003. Dostupné na: http://www.stopvaw.org/Ethnic_Minorities.html

²¹ V roku 1994 bolo rozhodnuté presídlieť kazašské hlavné mesto na sever krajiny do Tselinograd/Akmola (následne premenované na Astana). Vplyv na to mala jednak obava pred agresiou zo strany Číny alebo iných južných krajín ako aj zámer neutralizovať opozíciu a dištancovanie sa od starej nomenklatúry a inteligencie zo Sovietskej éry. Hlavný cieľ bol však etnodemografický – presunutie hlavného mesta na sever do oblastí prevažne osídlených etnickými Rusmi bolo v súlade s cieľom stimulovať presídlenie prevažne kazašských politických elít na sever, do rusojazyčných regiónov a tak zmeniť etno-demografickú situáciu. S tým istým zámerom bola uskutočnená územno-správna reforma v roku 1997. Dotkla sa iba oblastí, v ktorých bola ruská populácia dominantná. Podobne to bolo aj s určením centrálnych miest týchto oblastí, zmenšil sa počet tých, kde dominovala ruská menšina. Vo svetle kompletnej prevahy Kazachov

Kazachstanu, ako v štáte ako celku. Údaje z roku 1999 hovoria o prítomnosti asi 4,5 mil. Rusov v Kazachstane, čo predstavuje asi 30 % populácie Kazachstanu. Údaj z roku 2003 uvádza 28,6 % podiel osôb ruskej národnosti.²²

2.3 Požiadavky ruských nacionalistov a opatrenia kazašskej vlády

Ako už bolo načrtnuté, ruskí nacionalisti, ako Žirinovský, neokomunisti, a niektorí etnickí Rusi v Kazachstane začali začiatkom 90. rokov žiadať autonómiu, či dokonca odčlenenie Rusmi obývaných oblastí Kazachstanu. Najmä kozácka komunita začala oživovať staré tradície (aj počas vlády Sovietov patrili k odbojnej časti obyvateľstva, žijúc si nezávisle; a navyše medzi Kozákmi a Kazachmi existuje aj historická animozita). Objavili sa požiadavky na dvojaké občianstvo, obnovenie postavenie ruštiny ako rovnocenného jazyka s kazaštinou ale aj návrhy na celoštátne referendum o tom, či Kazachstan má zostať nezávislý alebo sa má pripojiť k Rusku. Etnické ruské a slovanské organizácie obhajovali pripojenie Kazachstanu k formujúcej sa rusko-bieloruskej únii argumentujúc referendum z roku 1991 o zachovaní ZSSR.²³

Kazašská vláda na ruské požiadavky odpovedala kazachizáciou politickej moci, presunom do vlasti prichádzajúcich Kazachov do teritórií dominovaných Slovanmi, zmenou územnosprávneho členenia vrátane volebných obvodov, monitoringom ruskej opozície, a kontrolou ruských médií.²⁴

Hoci na severe najmä v radoch kozáckej komunity, ktorá patrí medzi najlepšie organizované časti slovanskej menšiny (zastrešuje ich *Únia Kozákov*) ešte pretrváva snaha bojovať s nazarbajevovou politikou „harmonizácie“ (i v tejto komunite však existujú vnútorné rozpory), v centrálnej časti a na juhu krajiny medzi etnickými Rusmi už dnes myšlienky autonómie alebo odčlenenia nemajú veľkú podporu (ešte v roku 1994 však aj v južnom regióne Semireče vystúpili Kozáci žiadajúci ukončenie kazašskej nezávislosti a referendum o pripojení k Rusku).²⁵

Prítomné etnické menšiny sú vystavené politickej marginalizácii. Čelia ťažkostiam pri zakladaní organizácií na obhajobu svojich záujmov v politickej aréne: ústava a zákony umožňujú etnickým skupinám zakladať kultúrne centrá, ale zakazujú formovanie verejných združení alebo politických strán, ktoré majú etnické, náboženské alebo národnostné identity (od roku 2002). Zákon o politických stranách vyžaduje registráciu na ministerstve spravodlivosti, čo slúži ako previerka formujúcich sa organizácií. *Zhromaždenie ľudu Kazachstanu* vytvorené v roku 1995 navonok v súlade odporúčaniami Vysokého komisára OBSE pre národnostné menšiny zahŕňa členov menovaných prezidentom, nie predpokladanými konštituentmi – teda aj samotnými menšinami. Zhromaždenie nemá reálnu moc a jej členovia sú vedení ku kultúrnej, nie politickej aktivite.²⁶

---

v radoch štátnej administratívy v centre a provinciách to viedlo k rastu kazašskej populácie aj v centrálnych mestách týchto oblastí.

Pozri: MASANOV, N.: Russians and the Russian language/State policy/ Interethnic relations in contemporary Kazakhstan (in lieu of a conclusion). In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_4.pdf

²² YERMUKANOV, M.: Kazakhstan Year In Russia: A Prelude To Unbreakable Union? 9.4.2003. Dostupné na: http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=1341&SMSESSION=NO

²³ Pozri aj: Russians in Kazakhstan. September 2002. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazruss.htm>

²⁴ Pozri aj: Russians in Kazakhstan. September 2002. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazruss.htm>

²⁵ Pozri aj: Russians in Kazakhstan. September 2002. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazruss.htm>

²⁶ Ethnic Minorities. November 2003. Dostupné na: http://www.stopvaw.org/Ethnic_Minorities.html

2.4 Štátom regulovaná preferencia kazašského jazyka

Až do konca 80. rokov nebola kazaština štátnym alebo oficiálnym. To je v kontraste s príkladom Pobaltia alebo Gruzínska či Arménska, kde národné jazyky mali tento štatút. Kazaština slúžila len ako domáci jazyk kazašských rodín a nestala sa medzietnickým jazykom pre iné etnika v krajine. Podľa cenzu z roku 1989 iba 0,8 % Rusov vedelo plynule kazašsky, z Nemcov iba 0,7 %; spomedzi Ukrajincov 0,6 %; Bielorusov 0,4 %, Kórejcov 1,1 %. Naopak ruština slúžila v Kazachstane, tak ako v celom ZSSR, ako štátny jazyk a súčasne jazyk medzietnickej komunikácie. Podľa toho istého sčítania z roku 1989 spomedzi neruského obyvateľstva Kazachstanu až 72,8 % hovorilo plynule rusky a konkrétne spomedzi Kazachov to bolo 64,1 %.²⁷

Rozpad ZSSR a vznik nezávislého Kazachstanu urýchlil inkorporáciu kazaštiny do štátnej administratívy a jej používanie ako politického nástroja pri regulácii spoločnosti Kazachstanu. Počas diskusie o osude kazaštiny a ruštiny v rokoch 1992-1993 sa v rámci štátnych orgánov (prezident, kabinet ministrov, najvyšší soviety (neskôr parlament) a miestna administratíva) presadil jednoznačný postoj – zakotvenie jediného štátneho jazyka – kazaštiny. Táto pozícia je formulovaná v ústave z roku 1993 a potvrdená aj v jej úprave z roku 1995. Séria ďalších zákonov a noriem išla v línii tohto postoja – zákon „o jazykoch v Kazachstane“ z júla 1997²⁸, ďalej v júli 1998 bola prijatá a v januári 1999 novelizovaná rezolúcia kazašskej vlády s názvom „O rozšírení oblasti použitia štátneho jazyka v štátnych orgánoch“, a v júli 2001 prezident vydal dekrét „o používaní a rozvoji jazykov od roku 2001 do 2010“. Týmto spôsobom boli položené inštitucionálne základy pre používanie kazaštiny v rámci všetkých aktivít štátnych orgánov.²⁹

Používanie kazaštiny je v skutočnosti najrozšírenejšie v bežnej konverzácii medzi kazašskou vidieckou populáciou, a najmä v rámci rodiny pri denno-denných kontaktoch. Dôležitú (i keď nie výlučnú) rolu hrá aj vo vládných úradoch a organizáciách, štátnych vzdelávacích inštitúciách a v štátnych médiách. Mimo štátnych štruktúr a kazašských rodín je však kazaština málo počutelná. Väčšina nezávislých médií (i keď to je v Kazachstane relatívne) používa ruštinu. Väčšina súkromných vyšších škôl tiež využíva ruštinu. Najväčšia časť publikácií je predávaná v ruštine. Obchodníci používajú zväčša ruštinu.³⁰ To však nič nemení na fakte, že tu je postupný trend smerom ku kazaštine.

Štátny program používania a rozvoja kazaštiny do roku 2010 predpokladá je širšie využívanie. Postupné úplné použitie v štátnej správe (v súčasnosti sa ešte oficiálne na niektorých úrovniach môže používať aj ruština), ďalej sa rozširuje jej uplatnenie vo vzdelávaní aj ozbrojených

---

²⁷ MASANOV, M.: Kazakh language/ Indigenous peoples, aborigines, and autochtones/ Diasporas In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_3.pdf

²⁸ Hovorí sa tu: „Štátnym jazykom Kazašskej republiky je kazaština. Štátny jazyk je jazykom štátnej administratívy, zákonov, všeobecnej komunikácie, ktorá je účinná vo všetkých občianskych záležitostiach na celom území štátu.“ Pozri: MASANOV, M.: Kazakh language/ Indigenous peoples, aborigines, and autochtones/ Diasporas In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_3.pdf

²⁹ MASANOV, M.: Kazakh language/ Indigenous peoples, aborigines, and autochtones/ Diasporas In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_3.pdf

³⁰ Pozri: MASANOV, M.: Kazakh language/ Indigenous peoples, aborigines, and autochtones/ Diasporas In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_3.pdf

zložkách a všetkých sférach, ktoré nejako kontroluje alebo podporuje štát. V oblastiach, kde štátna regulácia nie je rozšírená, zostáva jej vplyv slabý.³¹

Jeden z kazašských diplomatov hovorí: „Počul som, najmä z ruských médií alebo rusky písanej tlače v Kazachstane o potlačovaní práv Rusov alebo rusky hovoriacej populácie najmä v prospech Kazachov. ... Nemožno hovoriť o potláčaní práv Rusov v Kazachstane ale o zrovnoprávňovaní Rusov s Kazachmi. Prečo to hovorím? Všetka kancelárska práca vo vláde je v ruštine. Nie je tajné, že v Almaate, bývalom hlavnom meste, v Astane, dnešnom hlavnom meste a vo všetkých veľkých mestách po celom Kazachstane prevažuje ruština nad kazaštinou. Počet škôl s ruštinou je väčší než s kazaštinou. ... Ako môžete hovoriť o diskriminácii Rusov v tejto situácii?“³²

Je možné zmieniť niekoľko faktorov, ktoré napomáhajú postupnému úpadku významu ruského jazyka v Kazachstane. Po prvé, na pozadí rastúceho počtu škôl s jazykom kazašským, klesol počet škôl s vyučovaním v ruštine. Podobné je to aj pri vyššom školstve. Po druhé, implementácia štátneho jazyka zasiahla aj masmédiá. Bola stanovená časová kvóta na vysielanie v kazaštine – minimálne 50% vysielania musí byť v kazašskom jazyku – presná formulácia zákona znie: „Za účelom vytvorenia nevyhnutných jazykových podmienok a riadne fungovanie štátneho jazyka pokiaľ ide o formu vysielania TV a rozhlasových kanálov, v štátnom jazyku nesmie byť vysielaná menej než celkový vysielací čas v iných jazykoch“.³³ Po tretie, znalosť kazaštiny sa stala podmienkou niektorých zamestnaní. Bol vypracovaný oficiálny zoznam pozícií a profesií, kde je potrebný kazašský jazyk. Ďalej všetky tlačoviny v Kazachstane sú vystavené tlaku, aby prešli na kazaštinu (táto požiadavka ide v línii prezidentského dekrétu z roku 1998 o používaní a rozvoji jazykov do roku 2010). Konečný dátum bol niekoľkokrát odložený kvôli nedostatku vhodných pracovníkov a nedostatku spôsobov masovej výučby tohto jazyka. Okrem nedostatku vhodných učebníc, chýbajú aj pedagógovia. Podľa niektorých to vyzerá, že vláda necháva tento problém, nech sa vyrieši sám.³⁴

2..5 90. roky v stručnej chronológii významných udalostí – protesty, občianstvo, perzekúcie

V januári 1993 bola prijatá nová Ústava Kazachstanu, ktorá zaviedla jediný oficiálny a štátny jazyk a to kazaštinu a stanovila jeho ovládanie, ako podmienku na vykonávanie funkcie prezidenta. Ruština podľa zákona zo septembra 1989 zostala jazykom medzietnickej komunikácie. Už vo februári 1994 predstaviteľ jednej z ruských skupín „Ruské spoločenstvo“ Yuri Bukanov vyhlásil, že mnoho pracovných miest v štátnej správe je rezervovaných pre ľudí, čo hovoria kazašsky.³⁵

³¹ MASANOV, M.: Kazakh language/ Indigenous peoples, aborigines, and autochtones/ Diasporas In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na:

http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_3.pdf

³² CARLSON, CH.: Kazakhstan: Minority Report -- Russians Claim They Are Still Discriminated Against (Part 6). RFE/RL, 23.8.2003. Dostupné na: <http://www.rferl.org/features/2003/08/22082003165049.asp>

³³ podľa zákona o jazykoch v Kazašskej republike z roku 1997

³⁴ KARIN, E., CHEBOTAREV, A.: Reasons behind kazakhization and the interested parties/ Consequences of kazakhization. In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na:

http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap2_3.pdf

³⁵ Pozri: Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

V druhej polovici roku 1993 kazašský prezident Nazarbajev ostro reagoval na vyjadrenie ministra zahraničných vecí Ruskej Federácie Kozyreva, že Moskva bude konať tvrdo, ak bude nevyhnutné chrániť práva Rusov v bývalých sovietskych republikách. Vo februári 1994 prišiel Kozyrev na návštevu Kazachstanu, aby diskutoval kazašsko-ruské vzťahy, najmä otázku postavenia menšiny a možnosť dvojakeho občianstva. Podľa kazašskej legislatívy mal totiž každý obyvateľ Kazachstanu získať automaticky kazašské občianstvo na konci marca 1995 (ako jediné občianstvo). Len menej ako 5000 Rusov samo požiadalo o kazašské občianstvo do februára 1994 a súčasne za prvé 2 roky nezávislosti emigrovalo asi pol milióna Rusov. Týmto ruská strana aj domáce ruské skupiny argumentovali v prospech dvojakeho občianstva s tým, že samotné občianstvo Kazachstanu bez znalosti kazaštiny Rusom k lepšiemu životu nepomôže ale odcudzí ich materskej krajine. Prezident Nazarbajev bol však rozhodne proti s tým, že keby dvojité občianstvo žiadali aj ostatné menšiny, a vyjadril sa, že „aký by to bol vlastné štát, keby taká časť obyvateľstva (polovica) mala dva pasy a mohla sa ľahko vymaniť spod práva Kazachstanu?“³⁶

Počas marcovej návštevy (1994) Nazarbajeva v Moskve bolo podpísaných 23 rusko-kazašských zmlúv. Okrem využívania kozmodromu Bajkonur aj dohody ekonomického charakteru. Moskva tiež cívla od požiadavky dvojakeho občianstva pre svoju menšinu v Kazachstane. Jeľcin uznal Nazarbajevovú pozíciu, že dvojaké občianstvo môže rozdeliť republiku, pretože väčšina populácie v severnom Kazachstane by bola cudzími (ruskými) občanmi, ktorí by mohli uskutočniť referendum o odtrhnutí tohto regiónu od Kazachstanu a jeho pripojení k Rusku. Lídri však dosiahli kompromis, podľa ktorého Kazasi v Rusku (asi milión) budú mať ruské občianstvo, zatiaľ čo Rusi v Kazachstane kazašské občianstvo. V prípade zmeny ich bydliska, sa však ich občianstvo automaticky zmení.³⁷

Tieto dokumenty, jedinečné svojho druhu vo svete, zakotvujú maximálne zjednodušenie procedúr nadobúdania občianstva a pohyb bez víz, tiež vytvárajú možnosti zamestnávania sa a vojenskú službu v druhej krajine, disponovanie majetkom, vytvárajú podmienky pre výmenu meny a transfer peňazí jedincami ako aj firmami Kazachstanu a Ruska a ďalšie opatrenia pre ochranu práv a záujmov občanov oboch krajín.³⁸

V januári 1995 ruský prezident Jeľcin a jeho kazašský kolega Nazarbajev podpísali 17 ďalších dohôd. Dokumenty zahŕňajú deklaráciu o bilaterálnej kooperácii, dohodu o vojensko-technickej spolupráci a dve o otázkach týkajúcich sa občianstva a pobytu a zvyšok boli ekonomické zmluvy. Jeľcin povedal, že dohody o občianstve „*upokoja Rusov v Kazachstane aj Kazachov v Rusku*“.³⁹

³⁶ Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

³⁷ Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

³⁸ The Russian - Kazakhstan ratios at the present stage (2001). 10.10.2006. Dostupné na: <http://docs.sarkis-webdesign.com/4/12.htm>

³⁹ Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>
Rusko a Kazachstan namiesto zavedenia dvojakeho občianstva zjednodušili jeho nadobúdanie občanmi druhej strany a zaragantovali niektoré práva pre občanov druhej strany dlhodobu bývajúcich na území opačnej strany. (išlo o: „The Agreement between the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan on Simplified Procedure of Acquiring Citizenship by Citizens of the Russian Federation, Arriving for Permanent Residence in the Republic of Kazakhstan, and Citizens of the Republic of Kazakhstan, Arriving for Permanent Residence in the Russian Federation“ z 20. januára 1995; „The Treaty on Legal Status of the Citizens of the Republic of Kazakhstan, Permanently Residing on the Territory of the Russian Federation, and Citizens of the Russian Federation, Permanently Residing on the Territory of the Republic of Kazakhstan“ taktiež z 20. januára 1995.

Pozri: OKA, N.: The 'Triadic Nexus' in Kazakhstan: A Comparative Study of Russians, Uighurs, and Koreans. Dostupné na: <http://src->

V roku 1994 sa objavili aj demonštrácie etnických Rusov v Kazachstane žiadajúcich autonómiu (napr. 12 tis. zhromaždenie v Ust-Kamenogorsk organizované Spoločnosťou slovanskej kultúry [v ang. Society of Slavonic culture]. Žiadali aj dvojaké občianstvo a materiálne a morálne kompenzácie všetkým tým, ktorí boli nútení odísť z Kazachstanu od vyhlásenia nezávislosti. Podobné požiadavky predostreli aj predstavitelia komunity Kozákov vo východnom Kazachstane.⁴⁰

V marci 1994 sa uskutočnili prvé multistranické voľby, v ktorých získal dominantnú podporu blok stojaci za stávajúcim prezidentom. Ruskí nacionalisti zo zoskupenia *Jednota (Lad)* boli zastúpení 4 kreslami zo 177. Konečné zloženie parlamentu podľa etnickej príslušnosti bolo 59 % Kazasi, 28 % Rusi, 13 % ostatní.⁴¹

V apríli 1995 sa Kazachstan dostal do ústavnej krízy po tom, čo súd označil predchádzajúce voľby za protiústavne. Prezident rozpustil parlament, a v referende si dal odhlasovať predĺženie svojho funkčného obdobia do roku 2000 a posilnenie svojich kompetencií. Najväčšia ruská organizácia *Lad* (nacionalistického charakteru) sa pridala k opozícii a kritizovala postup prezidenta.⁴²

V prvej polovici 90. rokov sa objavovalo aj etnické násilie v Kazachstane a najmä v jeho ruských častiach proti neruskému obyvateľstvu. Na druhej strane mnoho Rusov prišlo po rozpade ZSSR o prácu v prospech Kazachov. V úradoch, školách a médiách sa stále viac presadzovala kazaština, kazašská kultúra a história.⁴³ Proruská lokálna administratíva sa snažila udržať severné oblasti ruské brzdením výstavby mešít a nových škôl. Napriek tomu státisíce Rusov odišlo do Ruska. Iba asi 40 % Rusov v Kazachstane v roku 1993 nechcelo opustiť republiku (išlo najmä o tých, čo v Kazachstane žijú po niekoľko generácií a v Rusku už nemajú blízkych príbuzných). Ruskí aktivisti vyzývali, aby neodchádzali. Prekvapivo medzi väčšinou Rusov mal prezident Nazarbajev pomerne vysokú podporu, čo pravdepodobne pramenilo z jeho komunistickej minulosti (v protiklade k novým kazašským nacionalistom). Rusi v Kazachstane sa však ukázali byť väčšinovo politicky apatickí.⁴⁴

Viaceri predstavitelia ruskej komunity boli uväznení. Napr. Boris Suprunyuk vodca *Kongresu ruského spoločenstva* a editor ruských novín v Kazachstane bol odsúdený v septembri

---

h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/19_oka.pdf#search=%22The%20%E2%80%98Triadic%20Nexus%E2%80%99%20in%20Kazakhstan%3A%22

⁴⁰ Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

⁴¹ Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

⁴² Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

Pozri: OKA, N.: The 'Triadic Nexus' in Kazakhstan: A Comparative Study of Russians, Uighurs, and Koreans.

Dostupné na: <http://src->

h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/19_oka.pdf#search=%22The%20%E2%80%98Triadic%20Nexus%E2%80%99%20in%20Kazakhstan%3A%22

⁴³ V apríli 1995 Nazarbajev okrem iného vyhlásil, že žiaden občan Kazachstanu nie je diskriminovaný za to, že neovláda kazašský jazyk, ktorý je štátnym jazykom s tým, že situácia je ako v časoch ZSSR. Dodal, že kazaština je štátnym jazykom ale Kazachstan tiež potrebuje ruštinu a požiadavka, aby štátni zamestnanci vedeli štátny jazyk bude účinná nie skôr ako za 15 rokov.

Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

⁴⁴ Pozri aj: Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na:

<http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

Pozri aj: Kazakhstan Country Page. NCSJ. Dostupné na: <http://www.ncsj.org/Kazakhstan.shtml>

1994 na dva roky za narušenie etnického pokoja. Ruský nacionalista Nikolai Gunkin, líder Kozáckych paramilitantných síl v juhovýchodnom Kazachstane bol zadržaný v novembri 1995 za uskutočnenie zhromaždenia bez povolenia. Niekoľko mesiacov na to vyhlásil, že vláda diskriminuje etnických Rusov a títo sa stávajú obeťou perzekúcií a aktivít bezpečnostných zložiek. V auguste 1996 sa konali protesty pred kazašským veľvyslanectvom v Moskve proti nespravodlivému zaobchádzaniu s ruskou menšinou, špeciálne proti krokom voči Kozákom a ich lídrom. Kazašská strana odmietla akúkoľvek diskrimináciu. Aj parlamentný výbor ruskej Štátnej dумы sa v tomto období zaoberal situáciou ruskej menšiny v Kazachstane a vyjadril svoje znepokojenie. Bolo ním konštatované, že v Kazachstane pokračuje preventívne zatýkanie a harašment disidentov, najmä kozáckych lídrov. V novembri 1998 bol uskutočnený pokus o atentát na lídra *Lad* Viktora Mikhaylova.⁴⁵

V novembri 1999 skupina 22 ozbrojených extrémistov prevažne etnických Rusov (niektorí aj ruskí občania) prenikla do východného Kazachstanu so zámerom zvrhnúť lokálnu vládu a vytvoriť „Ruskú autonómnu republiku Altai“. Tento pokus bol však porazený a účastníci zadržaní. Neskôr boli omilostení a vyhostení z Kazachstanu. Nazarbajev to označil za zločinecký, nie politický incident. Najvyšší predstavitelia Ruska aj Kazachstanu znižovali vážnosť údajného ruského komplotu na etablovanie nezávislého štátu vo východnom Kazachstane tvrdiac, že neovplyvní bilaterálne vzťahy.⁴⁶

V júni 2000 delegácia ruských a kozáckych skupín z Kazachstanu uskutočnila cestu do Moskvy, kde sa stretli s reprezentantmi prezidenta, štátnej dумы a federálnej rady a ministrom vnútra, aby diskutovali o ich postavení v Kazachstane a možnej pomoci zo strany Ruska. Už v apríli Boris Nemtsov podpredseda ruskej Štátnej dумы vyhlásil, že ruské ekonomické a politické sankcie proti štátom, v ktorých sú ruskí krajanovia diskriminovaní, by mohli byť uvalené na Kazachstan.⁴⁷

Séria krokov vedenia nového Kazachstanu povzbudzovala kazašských nacionalistov a vyvolávala obavy u ruskej menšiny a vo výskumoch v polovici roku 1993 sa takmer polovica jej príslušníkov vyjadrila, že pociťuje národnostne motivované nepriateľstvo. V decembri 1995 Ruský inštitút pre strategické štúdie predstavil štúdiu komplexných procesov, ktoré sa udiali v ázijských postsovietskych republikách. V jej rámci sa hovorí, že v Kazachstane obe etniká Kazasi aj Rusi pociťujú, ako druhý najväčší problém Kazachstanu možnosť konfliktu medzi Rusmi a Kazachmi hneď za zlým stavom ekonomiky. Súčasne eskaláciu konfliktu očakávalo takmer 75 % Rusov ale iba 25 % Kazachov.⁴⁸

Podľa ďalšieho výskumu z rokov 1995 a 1996 dvakrát viac Kazachov ako Rusov v Kazachstane si myslelo, že medzi etnické vzťahy sa oproti minulosti nezmenili. Tých, ktorí si myslia, že sú lepšie je 5 až 6 krát viac v radoch Kazachov ako Rusov. A dvakrát viac Rusov ako

---

⁴⁵ Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

⁴⁶ Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

Pozri aj: YERMUKANOV, M.: THE SPECTER OF RUSSIAN EXTREME NATIONALISM HAUNTS KAZAKHSTAN. 13.7.2004. Dostupné na:

http://www.jamestown.org/edm/email-to-friend.php?article_id=2368237

⁴⁷ KARIN, E., CHEBOTAREV, A.: Reasons behind kazakhization and the interested parties/ Consequences of kazakhization. In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap2_3.pdf

⁴⁸ Pozri: Russians Chronology. 10.10.2006. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazrusschro.htm>

Kazachov si myslí, že sa zhoršili. Je jasné, že Kazasi majú optimistickejší pohľad na medzietnické vzťahy než Rusi.⁴⁹

3 Postavenie ruskej menšiny – súčasné vzťahy menšiny a kazašského štátu

3.1 Oslabovanie aktivity ruských organizácií

V prvej polovici 90. rokov niektorí pozorovatelia varovali, že by Rusko mohlo využiť otázku svojich krajanov ako zámienku na zasahovanie do vnútorných vecí svojich susedov, vrátane Kazachstanu. V skutočnosti však Rusko neriskovalo zhoršenie vzťahov s Kazachstanom kvôli svojim krajanom. V dekáde po získaní nezávislosti stratila ruská komunita v Kazachstane štvrtinu populácie a tí, čo zostali postupne akceptovali status quo v ich dnešnom domovskom štáte. Etnickí Rusi si mohli vybrať – buď odísť do Ruska, alebo sa prispôbiť marginálnemu statusu v ich súčasnom štáte.⁵⁰

Vládna kontrola spolu s rozsiahlou emigráciou efektívne oslabili ruské odbojné hnutie. Ešte začiatkom 90. rokov, keď bola prijatá prvá ústava Kazašskej republiky, organizácie etnických Rusov aktívne bojovali za záujmy ruskej menšiny medzi inými v otázkach dvojako občianstva a postavenia ruštiny (pri úprave ústavy v 1995 sa podarilo presadiť, že hoci je kazaština jediným štátnym jazykom, ruština je oficiálnym jazykom, ktorý môže byť používaný na rovnakej báze v štátnych organizáciách, orgánoch samosprávy ako kazaština).⁵¹

Od polovice 90. rokov však niektoré ruské hnutia prestali existovať alebo zastavili aktivity a tie, čo zostali stratili svoju starú prieraznosť. Vedúca osobnosť organizácie *Jednota-Lad*, Alexandra Dokuchaeva a jej nástupca Viktor Mikhailov, emigrovali do Ruska jeden po druhom. Medzitým Iurii Bunakov líder *Ruského spoločenstva - Russkaia Obshchina*, ktorý bol pôvodne v opozícii, prešiel na druhú stranu. *Russkaia Obshchina*, ako aj Únia Semirechských Kozákov (*Soiuz kazachov Semirech'ia*), sa pripojila k Zhromaždeniu ľudu Kazachstanu [v ang. Assembly of the Peoples of Kazakhstan (APK)], čo je prezidentov poradný orgán, ktorý zjednocuje provládne orientované etnické hnutia. (APK bolo vytvorené prezidentským dekrétom 1. marca 1995 s cieľom „posilniť verejnú stabilitu a medzietnický súlad“). V roku 1998 ruské organizácie vytvorili Združenie ruských, slovanských a kozáckych organizácií Kazachstanu - Assotsiatsiia russkikh, slavianskikh i kazach'ikh organizatsii Kazakhstana [v ang. Association of Russian, Slavic and Cossack Organisations of Kazakhstan - ARSC], ale ARSC prakticky nefungovala ako zastrešujúca organizácia kvôli vnútorným sporom medzi jej členmi.⁵²

⁴⁹ Pozri: MASANOV, N.: Russians and the Russian language/State policy/ Interethnic relations in contemporary Kazakhstan (in lieu of a conclusion). In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_4.pdf

⁵⁰ Pozri: OKA, N.: The 'Triadic Nexus' in Kazakhstan: A Comparative Study of Russians, Uighurs, and Koreans. Dostupné na: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/19_oka.pdf#search=%22The%20%E2%80%98Triadic%20Nexus%E2%80%99%20in%20Kazakhstan%3A%22

⁵¹ Pozri: OKA, N.: The 'Triadic Nexus' in Kazakhstan: A Comparative Study of Russians, Uighurs, and Koreans. Dostupné na: http://src-slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/19_oka.pdf#search=%22The%20%E2%80%98Triadic%20Nexus%E2%80%99%20in%20Kazakhstan%3A%22

⁵² Pozri: OKA, N.: The 'Triadic Nexus' in Kazakhstan: A Comparative Study of Russians, Uighurs, and Koreans. Dostupné na: <http://src->

Ruská strana Kazachstanu – Russkaia partiia Kazakhstana [v ang. Russian Party of Kazakhstan], založená Gennadii Beliakovom v januári 2001, vzbudila záujem médií kvôli spornému menu. Registrácia strany (apríl 2002) spôsobila isté obavy medzi poslancami, ktoré, zdá sa, prispeli k zákazu etnických strán. Nový zákon o politických stranách z júla 2002 zakázal vznik strán založených na „profesijnej, rasovej, národnostnej, etnickej a náboženskej afilácii občanov“ (článok 5, odsek 8).⁵³ Zákon zaviedol povinnosť pre existujúce strany preregistrovať sa za prísnejších podmienok. Na zaregistrovanie strana musí mať minimálne 50 tis. členov a jej pobočky musia byť v každej zo 14 oblastí s min. 700 členmi ako aj v Astane a Almaate. Pôvodný zákon z roku 1996 určoval podmienku celkovo 3000 členov, z nie menej ako polovice oblastí. Skôr ako bol nový zákon prijatý, strana sa premenovala na *Krajanskú stranu - Političeskaia partiia 'Sootechestvennik* [v ang. Compatriot Party].⁵⁴

3.2 Postup vlády voči organizáciám etnických Rusov a súčasný stav ruského hnutia

Od roku 2003 úrady zintenzívnili ich kooptačnú stratégiu smerom k ruskému hnutiu. Bolo v pláne založiť jedinú provládnu organizáciu vedenú expremiérom menom Sergei Tereshchenko vo funkcii zastupujúceho predsedu APK (predsedom je prezident Nazarbajev).⁵⁵ V júni 2004 provládne sily, ako tie združené v APK, zvolali snem v mene Združenia ruských, slovanských a kozáckych organizácií Kazachstanu (ARSC), aby zvolili Tereshchenka za predsedu tejto organizácie. Zjednotenie ruského hnutia spomenuté vyššie bolo podporované Almaatskou diecézou ruskej ortodoxnej cirkvi a v tejto línii sa vyjadril aj ruský veľvyslanec v Kazachstane, keď povedal, že Rusko by nepodporovalo ruské organizácie a aktivistov, ktorí by boli v opozícii nazarbajevovmu režimu. Toto potvrdzuje, že Rusko, zaujímajúce sa o priateľské vzťahy s Kazachstanom súhlasí, aby domáci štát dostal etnicky príbuzné organizácie pod kontrolu.⁵⁶

---

h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/19_oka.pdf#search=%22The%20%E2%80%98Triadic%20Nexus%E2%80%99%20in%20Kazakhstan%3A%22

⁵³ Dovtedy len tie sociálne združenia, ktorých cieľ a akcie boli namierené na zapálenie sociálneho, rasového, národnostného, náboženského, triedneho a kmeňového nepriateľstva boli zakázané. (ústava 1995, článok 5, odsek 3). Pozri: OKA, N.: The 'Triadic Nexus' in Kazakhstan: A Comparative Study of Russians, Uighurs, and Koreans.

Dostupné na: <http://src->

h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/19_oka.pdf#search=%22The%20%E2%80%98Triadic%20Nexus%E2%80%99%20in%20Kazakhstan%3A%22

⁵⁴ V ruštine pojem *sootechestvennik* (compatriot) implikuje, že ruská diaspora je napojená na materský štát nie len na úzkom etnickom princípe (teda etnickí Rusi). Zámerom zmeny názvu bol sťaženie identifikácie ruskej etnicity v názve, ale napriek tomu preregistrácia bola odmietnutá a strana bola nútená k rozpusteniu. (oficiálne vysvetlenie pre odmietnutia uznania boli údajné nedostatky v zakladajúcich dokumentoch).

Pozri: OKA, N.: The 'Triadic Nexus' in Kazakhstan: A Comparative Study of Russians, Uighurs, and Koreans.

Dostupné na: <http://src->

h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/19_oka.pdf#search=%22The%20%E2%80%98Triadic%20Nexus%E2%80%99%20in%20Kazakhstan%3A%22

⁵⁵ Pôvodne viedli ARSC spoločne lídri *Lad*, *Ruskaia Obshchina* a the Union of Cossacks of the Steppe Region (*Soiuz kazakov stepnogo kraia*). V júni 2003 takéto vedenie zrušili a nový post predsedu-koordinátora bol obsadený Gennadii Beliakovom

⁵⁶ Pozri: OKA, N.: The 'Triadic Nexus' in Kazakhstan: A Comparative Study of Russians, Uighurs, and Koreans.

Dostupné na: <http://src->

h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/19_oka.pdf#search=%22The%20%E2%80%98Triadic%20Nexus%E2%80%99%20in%20Kazakhstan%3A%22

Napriek etnickému rozdeleniu Kazachstanu a počiatocnému napätiu nevedol tento stav k etnicko-územnému konfliktu. Rusko a Kazachstan sa dokázali dohodnúť v otázke občianstva pre svoje menšiny, a delimitácie spoločných hraníc, čo vo veľkej miere znížilo možnosť iredentizmu. Ukázalo sa, že vzťah medzi menšinou a materskou krajinou nie je nevyhnutne založený na pôvodnom a hlboko zakorenenom emocionálnom zväzku ale skôr na konkrétnych záujmoch každého z aktérov. Pre Rusko je prvoradou prioritou mať normálne bilaterálne vzťahy s Kazachstanom a to je dôležitejšie preň ako úzkostlivá obrana záujmov svojich krajanov. Napokon voľba samotnej menšiny vo vzťahu k súčasnému domovu nie je medzi integráciou, či asimiláciou alebo protestom. V Kazachstane viacero faktorov, medzi nimi aj účinná vládna politika kontroly a kooptácie, efektívne predišla mobilizácii etník.⁵⁷

Rusko skutočne stlmilo svoju kritiku Kazachstanu za údajnú diskrimináciu jeho menšiny. Na vysokej úrovni sa už citlivé témy ako status ruského jazyka a požiadavky etnických Rusov na teritoriálnu autonómiu odložili dávnejšie. Tak dlho ako strany smerujú bližšie k integrácii, ruskí nacionalisti sa zdajú byť tichší. Okrem toho, mnoho ruských, kozáckych a iných slovanských komunit, ktoré spôsobovali trápenie kazašským úradom v minulosti je dnes vnútorne rozdelených.⁵⁸

Protestný potenciál ruskej menšiny dnes zostáva relatívne nízky. Vyvrcholil v polovici 90. rokov. Resentiment a smútok za stratou pôvodného statusu však pretrváva. Na danom stave sa podieľa mnoho faktorov rozobratých vyššie. Kazachstanu sa podarilo vyriešiť väčšinu sporných otázok, ako dvojaké občianstvo, hranice, vďaka istým zákonným úpravám a vyhláseniam najvyšších predstaviteľov tu neexistuje otvorená, presnejšie oficiálna, diskriminácia. Rusko sa zaviazalo k nenásilnému prístupu a politicky neintervenovalo až na malé výnimky (žiadosť o vydanie ruských občanov zapojených do komplotu v novembri 1999 na severe Kazachstanu). Niektoré kroky kazašskej vlády ako je zatýkanie lídrov ruských organizácií, ruských novinárov, prísna kontrola nad po rusky písanými periodikami, rozhlasovým a TV vysielaním ukazujú, že zaobchádzanie s ruskou menšinou nie je celkom fér a v precíznom súlade s medzinárodnými štandardmi. I keď ani Rusko by asi netolerovalo akýkoľvek prístup k jeho menšine, zdá sa, že status quo je ochotné, pre dobré vzťahy s Kazachstanom, akceptovať.⁵⁹

Pokiaľ ide o atmosféru medzi etnickými Rusmi, prežívajú tu isté vnútorné protiklady. Na jednej strane majú pocit druhoradosti. Na druhej však súčasne civilizačnej a rasovej nadradenosti. Na jednej strane kdesi hlboko majú sklon k iredente, no na opačnej si želajú eurázijskú úniu a takto to pokračuje ďalej. Preto chce jedna skupina Rusov odísť, druhá dúfa, že bude lepšie, tretia chce počkať a uvidí, štvrtá nechce odísť pretože neverí, že „*nás niekto v Rusku očakáva*“, piata je schopná žiť v akomkoľvek režime, a šiesta sa nestará, kto je pri moci – „*nestaráme sa, nech si robia, čo chcú*“ atď.⁶⁰

---

⁵⁷ OKA, N.: The 'Triadic Nexus' in Kazakhstan: A Comparative Study of Russians, Uighurs, and Koreans. Dostupné na: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/19_oka.pdf#search=%22The%20%E2%80%98Triadic%20Nexus%E2%80%99%20in%20Kazakhstan%3A%22

⁵⁸ YERMIKANOV, M.: Kazakhstan Year In Russia: A Prelude To Unbreakable Union? 9.4.2003. Dostupné na: http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=1341

⁵⁹ Pozri aj: Russians in Kazakhstan. September 2002. Dostupné na: <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/kazruss.htm>

⁶⁰ MASANOV, N.: Russians and the Russian language/State policy/ Interethnic relations in contemporary Kazakhstan (in lieu of a conclusion). In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_4.pdf

Jedna vec, ktorú všetci Rusi v Kazachstane pociťujú hlboko a s úzkosťou, ktorej sa boja a ktorú odmietajú je skutočnosť, že Kazasi ich chcú asimilovať. Asimilácia je vykonávaná viacerými spôsobmi: prepisovaním histórie, rozsiahlym zavádzaním kazaštiny do všetkých aspektov života, a najmä do vzdelávacieho procesu a redukcia TV a rozhlasového vysielania z Moskvy, kritika Ruska, ruských politikov a pod.⁶¹

Nasledujúce faktory napomáhajú procesu kazachizácie: po prvé, veľký odliv rusky hovoriaceho obyvateľstva z krajiny. Po druhé, nekazašská populácie zažila skúsenosť psychologického nepohodlia (výmena vo vedení krajiny, v úradoch atď.), čo bolo zhoršené ekonomickými ťažkosťami. Úroveň odporu ruskej menšiny voči negatívam, ktoré ich postihli v procese kazachizácie, postupne klesá.⁶²

Pasivita a nedostatok participácie väčšinou rusky hovoriacej populácie v politickom procese mala negatívny vplyv na ich situáciu. V radoch tejto časti spoločnosti sa neobjavila silná a vplyvná politická sila, ktorá by bola schopná koncentrovať ľudí okolo seba a mať vplyv na politické rozhodnutia. Skupiny, ktoré hovoria za rusky hovoriacich občanov neurobili žiadne kroky, aby získali aspoň malý podiel v rámci inštitúcií moci. Ich hlavná aktivita je sústredená na kontakty s Ruskom a ich zámer získať miesto v štruktúrach kazašskej vlády nie je veľmi očividná. Akceptujú nízku úroveň aktivity medzi kazaškými hovorcami Rusov, tejto úrovni angažovanosti napomáha celý rad zákonov týkajúcich sa občianstva, médií, možnosti združovania a zhromažďovania sa, o politických stranách a občianskych organizáciách. Pre Rusov a ostatné etnické organizácie je legálny systém pre politickú činnosť taký úzky, že je nemožné uviesť nejaké programové ciele a viesť politický súboj v rámci daných štruktúr.⁶³

Ďalším faktorom je, že sa zvyšuje počet domácej národnosti medzi tými, čo prichádzajú z iných štátov, aby sa v Kazachstane trvalo usadili.

Aké sú dôvody záujmu vlády na kazachizácii? Po prvé a najmä umožní udržovať základňu pre získavanie vlastnej podpory medzi kazašsky hovoriacim obyvateľstvom. Umožňuje tiež posilňovanie statusu kazaštiny. Je za tým tiež snaha udržať územnú integritu. Záujem na tom majú aj kazašské nacionalistické kruhy, hoci v ich prípade nemožno hovoriť o veľkom vplyve na masy. Ďalším faktorom je úsilie zvýšiť podiel kazašsky hovoriaceho obyvateľstva. Kazasi tiež začínajú pociťovať problém s prirodzeným prírastkom a jedným z riešení pre uchovanie žiaduceho pomeru je znižovanie veľkosti nekazašského obyvateľstva. Túžba popularizovať národné tradície tiež nie je nedôležitá. Rastúci význam islamu a posilnenie jeho úlohy v spoločnosti tu má tiež istý vplyv.⁶⁴

---

⁶¹ Pozri: MASANOV, N.: Russians and the Russian language/State policy/ Interethnic relations in contemporary Kazakhstan (in lieu of a conclusion). In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap1_4.pdf

⁶² KARIN, E., CHEBOTAREV, A.: Reasons behind kazakhization and the interested parties/ Consequences of kazakhization. In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap2_3.pdf

⁶³ KARIN, E., CHEBOTAREV, A.: Reasons behind kazakhization and the interested parties/ Consequences of kazakhization. In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap2_3.pdf

⁶⁴ KARIN, E., CHEBOTAREV, A.: Reasons behind kazakhization and the interested parties/ Consequences of kazakhization. In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap2_3.pdf

3.3 Zdroje napätia v medzietnických vzťahoch

Vrchol medzietnického napätia sa odohral medzi rokmi 1991 a 1994 tj. v období rozpadu ZSSR, vzniku nezávislého štátu a jeho formovania. V súčasnosti národnostná otázka v republike nie je tak ostrá, pretože väčšina populácie sa nachádza v rovnej socio-ekonomickej pozícii: nie vysoko nad hranicou chudoby a zamestnaná denno-dennými problémami. Napriek tomu existujú isté medzietnické rozpory, resp. zdroje napätia:

- negatívne stránky rastu národného povedomia kazašského národa vyjadrené v snažení sa o kazašskú dominanciu vo všetkých sférach občianskeho života nad ostatnými obyvateľmi, nezriedka podnecujúce týchto obyvateľov k opusteniu krajiny.
- garancia dostupnosti vyššieho vzdelania a zamestnania v štátnych orgánoch prioritne pre príslušníkov kazašskej národnosti spolu so súčasnou redukciou reprezentantov nedomácej populácie, najmä Rusov v týchto organizáciách a inštitúciách.
- obmedzenia v distribúcii ruských novín, ich tlačiarenskej základne v Kazachstane, redukovanie vysielania ruských rozhlasových a TV staníc.
- prekrútenie a apriori negatívna prezentácia úlohy Rusov v histórii Kazachstanu.
- rusofóbna propaganda politickými organizáciami reprezentujúcimi záujmy domorodej populácie.
- rast radikálnej opozície (hoci stále okrajovej) a separatistických stanovísk v nekazašskej populácii.
- emigrácia nekazašského obyvateľstva z republiky do zahraničia.⁶⁵

4 Záver

Postavenie etnických Rusov a ich vzťahy s kazašským obyvateľstvom sa v čase menili. Od vzniku nezávislého Kazachstanu možno hovoriť o postupnom úpadku postavenia Rusov, oslabenia ich pozícií v politickom a aj ekonomickom živote krajiny.

Táto zmena však nie je tak radikálna, ako ju samotní Rusi pociťujú alebo ako ich reakcie (masívny odchod) a deklarácie (autonomistické vyhlásenia) naznačujú. V tomto kontexte treba vziať do úvahy, že Rusi mali počas trvania ZSSR privilegované postavenie a preto i obyčajné zrovnoprávnenie s inými etnikami po rozpade sovietskej ríše, je pre nich vlastne úpadok.

Na druhej strane, vývoj za ostatných 15 rokov z hľadiska krokov nezávislej kazašskej vlády vo vzťahu k ruskej menšine vypovedá nie o zrovnoprávnení, ale, pre lepšiu ilustráciu prehnane vyjadrené, o akejsi „odplate“ a výmene pozícií. Z dominantného etnika (kvantitou i kvalitou postavenia) sa stalo menšinové, obmedzované etnikum. Napriek tomu nemožno dominanciu trvajúcu niekoľko desaťročí bezo úplne poprieť za pár rokov.

Hoci najmä v prvej polovici 90. rokov sa ruské organizácie pokúšali vybojovať pre ruskú menšinu špeciálny status v podobe dvojakeho občianstva či autonómie, jej snahy neuspeli. Z časti preto, že samotní príslušníci ruskej menšiny v Kazachstane prejavili zdržanlivosť pred radikálnejšími formami prejavu svojich nárokov, možno i pre obavy z vyostrenia vzťahov a negatívnych príkladov z Kaukazu či Balkánu. Pravdepodobne denno-denné starosti tamojšieho obyvateľstva spojené so zhoršujúcou sa ekonomickou situáciou a úvahy typu – „máme už dosť

⁶⁵ KARIN, E., CHEBOTAREV, A.: Reasons behind kazakhization and the interested parties/ Consequences of kazakhization. In: No.51 The Nationalities Question in Post-Soviet Kazakhstan. March 2002. Dostupné na: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap2_3.pdf

starostí“, nedávali veľký priestor pre národnostné angažovanie sa. Vplyv zohrala aj možnosť emigrácie do Ruska.

Za zmienku stojí slabé zastúpenie ruskej menšiny v zákonodarných a výkonných orgánoch Kazašskej republiky. Vzhľadom na veľkosť etnika je neadekvátne. Zákony určujúce podmienky registrácie politických strán a obmedzujúce možnosť vzniku politických strán s etnickým motívom názorne vykresľujú politiku kazašského vedenia vo vzťahu k menšinám i všeobecne jeho pomer k politickej súťaži, a dopĺňajú mozaiku charakteru nedemokratického režimu, ktorý je v tejto krajine etablovaný.

Niektorí analytici pripisujú istý podiel na danom stave aj konaniu materskej krajiny – Ruska, ktoré pokiaľ ide o najvyššie kruhy exekutívy zvolilo nerozhodný prístup, preferujúci udržanie kooperatívnych vzťahov s Kazachstanom ako susednou republikou. Napokon samotné menšinové pomery v Strednej Ázii, ale tiež na južnom krídle Ruskej federácie, konkrétne ich komplikovaný charakter, by v prípade radikálnejšej reakcie Ruska v otázkach svojej menšiny v Kazachstane, mohol byť zlým príkladom pre iné postsovietske krajiny, resp. podnetom na spustenie reťazovej reakcie s ťažko predpovedateľnými následkami.

Objektívne možno povedať, že nekazašsky hovoriace obyvateľstvo sa sporadicky stretáva s diskrimináciou pri získaní zamestnania alebo pri vzdelávaní. Stereotypy existujú aj v kazašskej spoločnosti a vzhľadom na nie vždy najharmonickejšiu minulosť a búrlivé 90. roky, nie je prekvapením, že sa vyskytujú prípady preferencie etnicky príbuzného kazašského zamestnanca a pod.. No pravdepodobne nie je diskrimináciou podmienka znalosti štátneho jazyka pri výkone funkcie štátneho zamestnanca. Na druhej strane je však nutné vziať do úvahy, čo robí vláda pre možnosť vzdelávania sa v štátnom jazyku alebo či podporuje rozvoj menšinovej kultúry a či sú jej kroky primárne sústredené na legitímne zavádzanie štátneho jazyka, „harmonizáciu“ spolužitia, alebo skôr na vytlačenie či dokonca likvidáciu iných jazykov, najmä ruského a asimiláciu ruskej menšiny. Kazašská vláda, ak by sme pripustili, že systematicky nebráni, tak nepomáha rozvoju menšín na svojom území. Možno konštatovať je, že zaobchádzanie s menšinami v Kazachstane nedosahuje európske štandardy.

Zdá sa, že ruská menšina v Kazachstane ešte nemusí byť odsúdená na zánik. S ohľadom na odliv ruskej kvalifikovanej pracovnej sily podporenou snahou Ruska získať svojich etnických príslušníkov späť do vlasti a riešiť tak svoj problém s úbytkom obyvateľstva, a kvôli nedostatku potrebných profesionálov v radoch kazašského obyvateľstva, a za podmienky pokračujúceho rusko-kazašského zblížovania, by sa mohli pre ruskú menšinu v Kazachstane, v záujme jej zotrvania v súčasnom domovskom štáte, a rozvoja bilaterálnych vzťahov vytvoriť zo strany kazašskej vlády podmienky pre zlepšenia jej postavenia.